

חילוף הקריאות בתורה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ ודין השלמתן

הרב נועם גרינבלט

1. מבוא
2. חובת קריאה או חובת שמיעה
3. חובת היחיד או חובת הציבור
4. הכרעת ההלכה
5. סיכום

1. מבוא

במהלך השנה ישנן שבתות אחדות שבהן קריאת התורה בארץ ישראל שונה מהקריאה בחוץ לארץ. כתוצאה מכך נוצר מצב שאנשים מהקהילה ששהו בחוץ לארץ הפסידו קריאה של פרשה שלמה. האם עליהם להשלים את הפרשה שהפסידו?

לדוגמה, כאשר חל חג השבועות ביום שישי, בארץ ישראל יקראו בשבת את פרשת נשא, ובשבת שאחריה יקראו את פרשת בהעלותך. לעומת זאת, בחוץ לארץ יחגגו בשבת יום טוב שני של גלויות, ויקראו בתורה את הקריאה של יום טוב. בשבת שאחריה יקראו שם את פרשת נשא. אם אחד מחברי הקהילה שהה בחוץ לארץ בחג השבועות, הוא יחזור לארץ ויגלה שהפסיד את פרשת נשא. האם יש עליו חיוב להשלים את פרשת בהעלותך?

שאלה זו מתעצמת כאשר ישנם בקהילה כמה אנשים שהפסידו את הקריאה והם מעוניינים לערוך מניין נפרד ובו יקראו גם את פרשת נשא וגם את פרשת בהעלותך, אלא שאין להם מניין בפני עצמם והם מבקשים מאנשים שכבר שמעו את קריאת פרשת נשא להשלים להם מניין. האם מותר להם לנהוג כך או שהם חייבים דווקא עשרה שלא שמעו את הקריאה?

התשובה לשאלה זו תלויה בשתי שאלות שבהן נעסוק במאמר זה:

1. קריאה בציבור – האם היא חובת שמיעה או חובת קריאה?

2. קריאת התורה – האם היא חובת היחיד או חובת הציבור?

2. חובת קריאה או חובת שמיעה

בגמרא³⁹ נאמר:

תניא "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" (שמות טו, כב). דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה, שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיהו נה, א), כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו. עמדו נביאים שביניהם⁴⁰ ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה.

הגמרא הקשתה שהרי נאמר שקריאת התורה בשני וחמישי היא אחת מעשר תקנות שתקין עזרא הסופר, ותירצה שמשה רבנו תיקן לקרוא בתורה שלושה פסוקים, ועזרא הוסיף על תקנתו וקבע שיקראו עשרה פסוקים בשלושה קרואים.

רבי יוסף ענגיל חקר בספרו ציונים לתורה⁴¹ ביסוד גדר קריאת התורה, אם הוא חובת קריאה המוטלת על כל אחד, והקורא מוציא את השומעים מדין 'שומע כעונה', או שהחוב הוא לשמוע את הקריאה כי עיקר תקנת קריאה בתורה היא לצורך לימוד תורה, ובמצוות תלמוד תורה יוצאים גם בשמיעה בלי קשר לדין 'שומע כעונה'.⁴²

ישנן כמה נפקא מינות לשאלה זו:

קריאה מתוך ספר תורה גזול – הרמב"ם⁴³ כתב שהתוקע בשופר גזול יצא מכיוון שעיקר המצווה בשמיעה, וכן פסק השולחן ערוך⁴⁴ שאם קרא במגילה גזולה יצא. הרמ"א שם כתב שהקורא במגילה גזולה לא יברך כדין לולב הגזול, אך לעניין שופר

³⁹ בבא קמא פב ע"א.

⁴⁰ בירושלמי מגילה פרק ד הלכה א כתוב שזו תקנת משה רבינו, וכן הובא ברמב"ם הלכות תפילה פרק יב הלכה א.

⁴¹ כלל ט.

⁴² ועוד שלדעת הגר"א באורח חיים סימן מז ס"ק ב יוצאים גם בהרהור.

⁴³ הלכות שופר פרק א הלכה ג.

⁴⁴ אורח חיים סימן תרצא סעיף יא.

הגזול לא כתב הרמ"א שאינו מברך, ומשמע שלדעתו ניתן לברך.⁴⁵ סיבת החילוף בין מגילה לשופר היא שהמגילה עצמה היא החפצא של המצווה ולכן אף שבגוף המצווה, דהיינו בקריאה ובשמיעה, יוצא ידי חובה מכיוון שאין גזל בקול, מכל מקום אסור לו לברך על כך מדין "בוצע בירך ניאץ ה'", שהרי הוא מברך על חפץ גזול. לעומת זאת, בשופר אין המצווה מתקיימת בחפצא של השופר אלא בקול הבוקע ממנו, ואם כן גוף המצווה אינו בחפצא של השופר אלא בשמיעת קול השופר, ולכן רשאי לברך על תקיעה זו.

לפי זה, אם נאמר שעיקר מצוות קריאת התורה היא בקריאה, הרי שדין ספר תורה זה הוא כדין מגילה גזולה, שאין לברך עליו כי המצווה מתקיימת בגוף החפצא של ספר התורה, ואף שאין גזל בקול – מכל מקום אין לברך על ספר תורה כזה. אמנם אם המצווה מתקיימת בשמיעה, נמצא שמה שצריך לקרוא מתוך הכתב של ספר התורה הוא רק תנאי חיצוני למצווה אך אין החפצא של המצווה מתקיימת בגוף הספר תורה, ואם כן דינו כדין שופר הגזול, שניתן לברך עליו.

שמיעת קריאת התורה באמצע התפילה – בדברי הריטב"א⁴⁶ מבואר שבמקום שאינו יכול לענות בפיו אינו יוצא מדין 'שומע כעונה'. אם כן, אם נאמר שעיקר מצוות קריאת התורה היא בקריאה וכל השומעים יוצאים מדין 'שומע כעונה', כששומע את הקריאה באמצע התפילה אינו יוצא ידי חובתו; אך אם עיקר מצוות קריאת התורה היא השמיעה, ניתן לומר שאף כששומע באמצע התפילה יוצא ידי חובת הקריאה בתורה.

למעשה ניתן לדייק מלשון הרמב"ם שעיקר מצוות קריאת התורה היא השמיעה, שהרי כתב:⁴⁷

משה רבנו תיקן להן לישראל, שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני
ובחמישי בשחרית, כדי שלא יהו שלושה ימים, בלא שמיעת תורה.

⁴⁵ אמנם המג"א בסימן תרפו ס"ב כתב שאינו מברך אף בשופר גזול, אך הברכי יוסף בסימן תרצא הביא את שיטת המאירי במגילה יט ע"ב המחלק בין מגילה לשופר, ונראה שחילוקו של הרמ"א מבוסס על דברי המאירי.

⁴⁶ סוכה לח ע"ב.

⁴⁷ הלכות תפילה פרק יב הלכה א.

3. חובת היחיד או חובת הציבור

ביסוד גדר קריאת התורה הובאה בספר ברכת שמואל⁴⁸ חקירתו המפורסמת של הגאון ר' חיים מבריסק, אם גדר קריאת התורה הוא חובת הציבור או חובת היחיד. מצד אחד, יש לומר שהחוב חל רק על ציבור של עשרה, וכל זמן שאין עשרה שלא שמעו את הקריאה אין כלל חוב. מצד שני, ייתכן שחוב קריאת התורה חל על כל יחיד ויחיד, אלא שבפועל לא ניתן לקרוא בתורה אלא אם כן יש ציבור של עשרה.

הגר"ח כתב שההשלכה של חקירה זו היא במקרה שיש שישה אנשים שעדיין לא קראו בתורה וארבעה שכבר קראו, אם באופן זה יש חוב לקרוא בתורה מדין 'רובו ככולו'. אם חובת הקריאה היא על הציבור, זה נעשה דווקא על ידי עשרה אנשים יחד, וכל עוד אין עשרה אנשים המחויבים בקריאה אין שייך לומר 'רובו ככולו', שהרי החוב מעולם לא חל. אך אם נאמר שהחוב חל על כל יחיד, שייך לומר 'רובו ככולו', ואם יהיה רוב מניין שעדיין לא קרא בתורה ומיעוט שכבר קרא, יהיה חוב לקרוא בתורה מדין 'רובו ככולו'.

הגר"ח מביא שנחלקו בכך הראשונים: הר"ן⁴⁹ כתב בשם הרמב"ן שחובת קריאת המגילה הוא על כל יחיד, וזה מוכח מכך שלא מנו את קריאת המגילה בין הדברים שחובם בעשרה. אמנם בתחילת דבריו כתב הר"ן שקריאת התורה היא "חובת ציבור", אולם ממה שהמשיך וביאר שבקריאת התורה די שרובם מחויבים בדבר על מנת לקרוא בתורה, מפורש שגדר קריאת התורה הוא חובת היחיד, וכמו שביאר הגר"ח שלפי צד זה, אם יש רוב שעדיין לא קראו בתורה ומיעוט שכבר קראו, יהיה חוב לקרוא בתורה מדין 'רובו ככולו'.

אולם בדברי הרמב"ן עצמו במלחמות ה⁵⁰ לא כתוב כפי שדבריו מובאים בר"ן. זה לשון הרמב"ן: "אמר הכותב השנויים במשנתנו כולם חובות הציבור הן ואינן אלא במחוייבין בדבר". מהעובדה שהזכיר רק שגדר קריאת התורה הוא חובת הציבור, ולא הוסיף ש"אין עושים אותם אלא אם כן כולם או רובם מחוייבים בדבר", משמע שקריאת התורה היא חובת הציבור, שהרי מדבריו עולה שהחוב חל רק כשיש עשרה אנשים שלא שמעו את קריאת התורה.

⁴⁸ יבמות סימן כא.

⁴⁹ מגילה ג ע"א.

⁵⁰ שם.

הביאור הלכה⁵¹ עסק בנידון זה והביא את דברי החיי אדם⁵² "שנסתפק אם יש איזה בני אדם שלא שמעו קריאה, אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם, דאפשר שלא תקנו אלא כשכל העשרה הם חייבין בקריאה", וכתב: "והראני גדול אחד שמפורש בר"ן ריש פרק קמא דמגילה בסוגיא דמגילה בזמנה קורין ביחיד דברובן שלא קראו סגי". מפורש בדבריו שפסק להלכה כדברי הרמב"ן שהביא הר"ן, שבקריאת התורה אם רובם מחויבים – די בזה לחייב קריאת התורה, גם כשאין עשרה מחויבים. והיינו שגדר קריאת התורה הוא חובת היחיד, וכהבנת הגר"ח שכאשר יש רוב מניין שלא קראו בתורה, יהיה חיוב לקרוא בתורה מדין 'רובו ככולו'.

בספר חבצלת השרון⁵³ כתב שניתן לתלות את השאלה אם חובת קריאת התורה היא חובת שמיעה או חובת קריאה, בשאלה אם קריאת התורה היא חובת הציבור או חובת היחיד. אם היא חובת הציבור, נראה שמספיקה שמיעת הציבור ובכך מתקיימת קריאת הציבור, אך אם היא חובת היחיד, נראה שמוטל על כל יחיד ויחיד לקרוא והוא יוצא ידי חובתו מדין 'שומע כעונה'.

אמנם הובאה לעיל לשון הרמב"ם שקבע שחיוב הקריאה בתורה הוא חיוב לשמוע, אך ייתכן לומר שמשה רבנו תיקן את התקנה המקורית עבור הציבור ולכן התקנה הייתה שלא יעברו על הציבור שלושה ימים בלי שמיעת התורה, ולאחר מכן הגיע עזרא ותיקן חיוב קריאה עבור כל יחיד ויחיד.

4. הכרעת ההלכה

כעת נבחן מהי הכרעת פוסקי דורנו בספקו של הגר"ח לאור הכרעתם בשאלת השלמת הקריאה לבן ארץ ישראל ששהה בחוץ לארץ.

בספר יום טוב שני כהלכתו⁵⁴ הביא בשם הרב יוסף שלום אלישיב שבן ארץ ישראל ששהה בחוץ לארץ ביום טוב שני של גלויות שחל בשבת ושמע את קריאת יום טוב, ובארץ ישראל קראו אותה שבת את פרשת השבוע, כאשר הוא חוזר לארץ ישראל הוא מפסיד את אותה פרשת השבוע, ובמצב זה כתב הגריש"א שעליו להשתדל לשמוע את הפרשה שהחסיר אך אין זה חיוב גמור.

⁵¹ סימן קמג סעיף א ד"ה בפחות.

⁵² כלל לא הלכה יא.

⁵³ פרשת בשלח.

⁵⁴ פרק ט הערה מב.

עוד הובא שם⁵⁵ שדעת הרב שלמה זלמן אויערבך במקרה זה שאין בני חוץ לארץ הנמצאים בארץ חייבים לעשות מניינים לעצמם ולקרוא כפי סדר הקריאה של חוץ לארץ.

בביאור דעתו של הרב משה פינשטיין הובאו שתי שמועות סותרות, יש אומרים שדעתו הייתה שבני חוץ לארץ הנמצאים בארץ מחויבים לעשות מניין נפרד ולקרוא את קריאת התורה של חוץ לארץ,⁵⁶ ובשם בנו הרב דוד פינשטיין הובא שדעתו הייתה שאין הם מחויבים לעשות מניין ולקרוא את קריאת התורה של חוץ לארץ, אלא עיקר חובתם לשמוע את קריאת התורה לפי מנהג המקום שבו הם נמצאים.

מהכרעתם של פוסקים אלה עולה שדין קריאת התורה הוא חובת הציבור ולא חובת היחיד, שכן אם חיוב קריאת התורה הוא על כל יחיד ויחיד, הרי שגם בני ארץ ישראל ששהו בחוץ לארץ והפסידו את הקריאה, וגם בני חוץ לארץ ששוהים בארץ ישראל, היו מחויבים לקרוא בתורה את סדר הקריאה שמחויבים בו. ואילו אנו רואים שהפוסקים פוטרים אותם מחובה זו ורק מציינים שראוי להם להשתדל להשלימה. אם כן, מוכח שחיוב קריאת התורה הוא חיוב על הציבור, ומכיוון שהם נמצאים במקום שהציבור מחויב בחיוב אחר משלהם, אין עליהם כל חיוב מצד עצמם.

אמנם ניתן לומר שאין הכרח בהבנה זו, שכן ייתכן שחובת קריאת התורה היא חובת היחיד כדעת הביאור הלכה, אלא שחובה זו נגזרת ממיקומו של היחיד, ואם הוא נמצא כעת במקום שבו קוראים בתורה קריאה מסוימת, הוא מחויב כיחיד לקרוא רק את הקריאה הזאת ותו לא.

אך עדיין יש לברר מה יהיה הדין במקרה שאותם אנשים שהפסידו את הקריאה בתורה רוצים להחמיר על עצמם ולשמוע את הקריאה בתורה על אף שאינם מחויבים בכך מעיקר הדין, ולקיים את דברי הרב אלישיב שאמר שעליהם להשתדל לעשות זאת, אך אין להם עשרה אנשים שמחויבים בקריאה זו. האם מותר להם לקיים את הקריאה בתורה על אף שאין להם עשרה אנשים שמחויבים בקריאה זו מעיקר הדין?

הפסקי תשובות⁵⁷ כותב שכאשר ישנם שישה אנשים שלא שמעו את קריאת התורה הם יכולים לצרף אליהם עוד ארבעה אנשים ששמעו את הקריאה על מנת שישלימו

⁵⁵ שם הערה מא.

⁵⁶ והובא שם שהרב שך תמה על שמועה זו.

⁵⁷ סימן קמג סעיף ד.

להם מניין לקריאת התורה. לפי זה, גם במקרה שלנו יהיה מותר להם להוציא ספר תורה ולקרוא את הפרשה שהחסירו. אמנם הפסקי תשובות מדגיש שאותם ארבעה משלימים יכולים להצטרף לשישה מדין 'ערבות' רק כשגם הם חייבים בקריאת התורה באותו יום, אך אם הם אינם חייבים כלל בקריאת התורה באותו יום, הם לא יוכלו להצטרף למניין. על פי זה הוא מסיק שבני ארץ ישראל אינם יכולים להצטרף להשלים מניין לבני חוץ לארץ כדי לקרוא בתורה ביום טוב שני של גלויות שחל ביום חול שאין בו קריאה בתורה. אך אם זה יום שיש בו קריאה בתורה, אף שהיא שונה מהקריאה שאליה הם מצטרפים, הם יוכלו להצטרף ולהשלים מניין, ואם כן גם בנידון דידן יוכלו ארבעה אנשים להצטרף ולהשלים מניין לאותם ששהו בחוץ לארץ והפסידו את קריאת התורה של שבת שעברה.

5. סיכום

בני ארץ ישראל שנסעו לחוץ לארץ והפסידו קריאה בתורה של אחת השבתות בעקבות השינויים בסדר קריאת התורה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, אינם מחויבים להשלים בציבור את קריאת התורה שהפסידו, אך ראוי שיעשו כן.

אם מדובר על חמישה אנשים או פחות מכך, אין להם אפשרות לקרוא בציבור מתוך ספר תורה אלא כל אחד יקרא לעצמו מתוך החומש, ואם מדובר על שישה אנשים – מותר להם לצרף אליהם עוד ארבעה אנשים המחויבים בקריאת התורה ולקרוא מתוך ספר תורה בברכות.